

РОЗВИТОК SOFT SKILLS ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

DEVELOPMENT OF SOFT SKILLS AS A PEDAGOGICAL CONDITION FORMATION OF ENVIRONMENTAL AWARENESS OF FUTURE SPECIALISTS IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM

У статті проведено аналіз проблеми формування екологічної свідомості майбутніх фахівців у ЗВО, поглядів учених на сутність поняття «екологічна свідомість» у психологічних, педагогічних та філософських працях.

Проаналізовано вимоги державної політики та нормотворчі документи, основні засади державної екологічної політики України, де зазначені питання модернізації системи вищої освіти, що пов'язані з охороною екології та збереженням довкілля. Констатовано, що попри наявність досліджень, присвячених екологічній освіті майбутніх фахівців, проблеми формування екологічної свідомості майбутніх фахівців у ЗВО залишаються недостатньо розробленими.

Визначено основні типи екологічної свідомості та зазначено, що трансформація освіти в умовах сьогодення підвищує потребу не лише у професійних знаннях з екології, але й у м'яких навичках (soft skills), які фахівцями вважаються важливою умовою для забезпечення успішної роботи на ринку праці будь якої передової країни. До таких навичок віднесено: навички комунікації, емоційний інтелект, навички роботи в команді, навички креативного підходу до роботи, навички знаходити оптимальні шляхи вирішення проблем, адаптивність, лідерство, тайм-менеджмент тощо.

Наголошено, що під час навчання у ЗВО потрібно впроваджувати таку педагогічну умову для забезпечення успішності підготовки курсантів, як розвиток «м'яких» навичок, які є надзвичайно важливими для успіху фахівця. Розвиток же «м'яких» навичок відбувається через виконання численних письмових та усних завдань, виконання курсових проєктів, кваліфікаційних робіт, самостійних робіт, завдань у групах, командах, підготовки до іспитів, семінарів, заліків, через спілкування з НПП та однокурсниками, роботу на конференціях і семінарах тощо.

Напрацьовано та наведено основні напрями реалізації такої педагогічної умови при формуванні екологічної свідомості майбутніх фахівців у системі вищої освіти як розвиток soft skills.

Ключові слова: екологічна свідомість, професійна підготовка, майбутні фахівці,

заклади вищої освіти, розвиток soft skills як педагогічна умова.

The article analyzes the problem of forming the environmental consciousness of future specialists in higher education institutions, the views of scientists on the essence of the concept of «environmental consciousness» in psychological, pedagogical and philosophical works. The requirements of state policy and regulatory documents, the main principles of the state environmental policy of Ukraine, which indicate the issues of modernization of the higher education system related to environmental protection and environmental preservation, are analyzed. It is stated that despite the existence of research devoted to the environmental education of future specialists, the problems of forming the environmental consciousness of future specialists in higher education institutions remain insufficiently developed. The main types of environmental consciousness are identified and it is noted that the transformation of education in today's conditions increases the need not only for professional knowledge of ecology, but also for soft skills. Such skills include: communication skills, emotional intelligence, teamwork skills, creative approach to work skills, skills to find optimal ways to solve problems, adaptability, leadership, time management, etc. It is emphasized that during training in higher education institutions, it is necessary to implement such a pedagogical condition to ensure the success of cadets' training as the development of soft skills, which are extremely important for the success of a specialist. The development of soft skills occurs through the completion of numerous written and oral tasks, the completion of course projects, qualification works, independent work, tasks in groups, teams, preparation for exams, seminars, tests, through communication and fellow students, work at conferences and seminars, etc. The main directions for implementing such a pedagogical condition in the formation of environmental awareness of future specialists in the higher education system as the development of soft skills have been developed and presented.

Key words: environmental awareness, professional training, future specialists, higher education institutions, development of soft skills as a pedagogical condition.

УДК 37.211.24

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.16>

Пухальська Г.А.,

канд. пед. наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки вищої школи

та соціально-гуманітарних дисциплін

Української державної льотної академії

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сьогодні у багатьох країнах та їх суспільствах викликає суттєву занепокоєність стан навколишнього природного середовища, бо здоров'я людини, комфортність умов її життя багато в чому залежать саме від цього. Однак, науково-технічний прогрес призводить до появи екогенних катастроф – небезпечних явищ, що пов'язані з забрудненням природи та ареалу існування людини [1].

Отже, гострота цієї проблеми відчувається усіма людьми та виникає важливе завдання – берегти природу, встановити гармонічні взаємовідносини суспільства та природи і формувати екологічну свідомість (ЕС) населення нашої планети.

До того ж у Законі України «Про освіту», Законі України «Про вищу освіту», «Концепції екологічної освіти України», програмному документі «Про основні засади (стратегію) державної екологічної

політики України на період до 2030 року» зазначаються питання модернізації системи вищої освіти, що пов'язані з охороною екології та збереженням довкілля. Зміст Законів України «Про рослинний світ» (2022), «Про тваринний світ» (2022), «Про оцінку впливу на довкілля (2017 зі змінами 2019–2022)» включає питання необхідності розвитку екологічної культури населення, формування поглядів, переконань і знань людей щодо пріоритетності вимог екологічної безпеки, неухильного дотримання екологічних нормативів тощо.

Держава підтримує та визнає особливу роль у підготовці фахівців у ЗВО, які під час здійснення професійної діяльності і керівництва галузями виробництва, підприємствами повинні розуміти та приймати важливі рішення, що спрямовані на збереження довкілля, отже – мати сформовану екологічну свідомість.

Аналіз наукових джерел, засадничих документів у галузі збереження довкілля та здоров'я населення, матеріалів конференцій, недоліків підготовки майбутніх фахівців засвідчує, що вони після закінчення ЗВО не мають ще достатньої екологічної компетентності [2, 3].

Отже, зазначені проблемні питання актуалізують тему нашого дослідження, що визначається недостатнім рівнем науково-теоретичного та методичного розроблення проблеми сформованості екологічної свідомості майбутніх фахівців у ЗВО.

Аналіз наукових джерел і публікацій. Проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців у ЗВО порушували такі відомі науковці, як В. Кремень, Г. Васянович, Н. Ничкало, І. Зязюн, В. Семиченко, В. Сухомлинська, О. Романовський, Т. Сущенко та ін.

Наукові аспекти екологізації освіти майбутніх фахівців досліджували М. Білянська, С. Дерябо, І. Коренева, В. Боголюбов, О. Вернік, В. Карамушка, Л. Курняк, О. Матеюк, О. Паламарчук та інші.

Питання виникнення, розвитку й значення екологічної свідомості в регулюванні відносин суспільства й природи розглядає Є. Коваленко, який зазначає, що екологічне виховання це процес формування позитивного і дбайливого ставлення до природи [4]. Цікавою є думка Н. Пустовіт, яка визначає мету екологічного виховання, як становлення початку екологічної культури у молоді, розвиток їхньої екологічної свідомості, мислення [5].

Проблеми екологічної підготовки фахівців досліджено у дисертаційних роботах О. Варго, С. Іващенко, М. Колесник, С. Совгір та ін. Проте означена проблема і на сьогодні ще не достатньо досліджена.

Мета статті – провести аналіз проблеми формування екологічної свідомості майбутніх фахівців у ЗВО, проаналізувати тлумачення дефініції «екологічна свідомість» у наукових джерелах та

схарактеризувати розвиток soft skills як педагогічну умову формування такої свідомості.

Виклад основного матеріалу. Свідомість є одним з основних понять психології, філософії, соціології тощо. Її часто потрактовують як вищу форму психічного відображення і саморегуляції, що властива людині як суспільно-історичній істоті. Свідомість як психологічний і психофізіологічний феномен у різних контекстах широко використовується в повсякденній мові і науковій літературі. Можна виділити два основних розуміння терміну «свідомість». У першому, найбільш простому розумінні вона являє собою стан бадьорості, можливість контакту з зовнішнім світом і адекватною реакцією на його події. Науковці ж розуміють під свідомістю вищий прояв психіки, пов'язаний з абстракцією, відділенням себе від навколишнього середовища і соціальних контактів з іншими людьми [6]. Визначення свідомості пов'язане з такими поняттями як суб'єктивність, усвідомлення, здатність до переживань чи почуттів, самоконтроль тощо.

У філософському вимірі концепт «свідомість» є суспільно-історичним продуктом, вищим рівнем духовної активності людини як соціальної істоти, що відзначається відображенням реальності у формі почуттів і мисленневих образів, практичних дій особистості, уявлень, думок, ідей тощо [7].

На сьогодні проблеми екологічної свідомості активно піднімаються в дослідженнях проблем вищої школи, підготовки фахівців у ЗВО. Так, екологічна свідомість вважається специфічною формою суспільної та індивідуальної свідомості, особливістю якої є психічне відображення штучного довкілля та природного середовища, внутрішніх світів (власного та Іншого); рефлексії, переживання щодо місця і ролі людини в світі Природи; здатність до відповідних саморегуляцій та побудови ставлень у системі «Я – світ» [8].

Деякі науковці вважають, що поняття екологічна свідомість є формою суспільної свідомості, світоглядного феномена, пов'язаного з пошуком виходу з екологічної кризи (позиція філософів). Психологи ж вважають, що це вищий рівень психічного відображення природного і штучного середовища, свого внутрішнього світу, рефлексії місця і ролі людини в біологічному світі.

Аналіз наукових праць показав, що дослідники виокремлюють три типи екологічної свідомості: 1. Антропоцентрична екологічна свідомість (людина визнається найбільшою цінністю); 2. Природоцентрична екологічна свідомість (найбільшою цінністю є природа); 3. Екоцентрична екологічна свідомість (гармонійний взаємозв'язок людини та природи тощо).

Зазвичай це визначення науковцями формулюється через когнітивний компонент (психічне відображення природного, соціального, штучного та внутрішнього середовища), конотивний

компоненти (поведінковий – саморефлексія та саморегуляція в навколишньому середовищі, стратегії та технології взаємодії) та емотивний компонент (ставлення до середовища) тощо.

Трансформація освіти в умовах сьогодення підвищує потребу не лише у професійних знаннях з екології, але й у м'яких навичках (soft skills), які фахівцями вважаються важливою умовою для забезпечення успішної роботи на ринку праці будь якої передової країни.

На думку науковців, м'які навички включають в себе переважно міжособистісні навички, які можуть бути застосовані в різних сферах людської діяльності. Аналіз досліджень з цієї проблематики засвідчив, що це такі навички [9, 10]:

1. Навички комунікації: активно слухати та розуміти інших; вміння чітко та лаконічно висловлювати свої думки, як усно, так і письмово. Навчання цим навичкам повинно бути зосереджено на вдосконаленні навичок усного та письмового спілкування, що допоможе чітко висловлювати ідеї, активно слухати та передавати інформацію. Отже, комунікативні навички сприяють створенню позитивного та продуктивного робочого середовища.

2. Емоційний інтелект: розуміти інших, себе та керувати своїми емоціями, співпереживати та будувати міцні стосунки, емпатію тощо.

3. Навички роботи в команді: ділитися знаннями та досвідом, йти на компроміс задля співпраці з іншими, досягати спільних цілей. Їх розвиток надає інструменти для запобігання конфліктам, орієнтації в груповій динаміці, для підвищення культури співпраці на виробництві тощо.

4. Навички креативного підходу до роботи: пропонувати нове у роботі, бачити проблеми та перспективи, генерувати нові ідеї, вирішувати завдання нестандартними способами та вдосконалювати традиційне тощо.

5. Навички знаходити оптимальні шляхи вирішення проблем. М'які навички сприяють здатності здобувачам критично мислити і розв'язанню проблем.

6. Адаптивність: навички швидко навчатися новому, ефективно пристосовуватися до змін, орієнтуватися в обстановці, залишатися стійким при потрясіннях. Роботодавці цінують людей, які можуть прийняти зміни та активно сприяти зростанню та адаптивності організації.

7. Лідерство: мотивувати інших людей, делегувати завдання, спрямовувати команду на шляху до досягнення цілей.

8. Наполегливість та відповідальність: відповідати за свої дії та вчинки, дотримуватися зобов'язань, вміння ставити цілі, переборювати труднощі.

9. Тайм-менеджмент: вміння ефективно розподіляти свій час, планувати справи та виконувати їх (це суттєво впливає на продуктивність праці людини).

Отже, під час навчання у ЗВО потрібно впроваджувати таку педагогічну умову для забезпечення успішності підготовки курсантів – це розвиток «м'яких» навичок, які є надзвичайно важливими для успіху фахівця. Розвиток же «м'яких» навичок відбувається через виконання численних письмових та усних завдань, виконання курсових проєктів, кваліфікаційних робіт, самостійних робіт, завдань у групах, командах, підготовки до іспитів, семінарів, заліків, через спілкування з НПП та однокурсниками, роботу на конференціях і семінарах тощо. Отже, можна виділити основні напрями реалізації такої педагогічної умови при формуванні екологічної свідомості майбутніх фахівців у системі вищої освіти як розвиток soft skills, а це такі:

1. Підтримка креативності, ініціативності та участі в інноваційних проєктах: мотивування та заохочення здобувачів до участі в молодіжних стартапах, наукових дослідженнях, інноваційних проєктах тощо.

2. Наставництво молоді через залучення досвідчених фахівців-практиків, що сприяє знайомству з сучасним виробництвом, його професійним середовищем, на основі менторства дозволяє проявляти лідерські якості, розширювати мережу професійних контактів тощо.

3. Широке упровадження методів інтерактивного навчання: застосування в освітньому процесі ЗВО активних методів навчання, що спираються на принципи інтерактивності (мозковий штурм, дискусії, дебати, рольові ігри), сприяють розвитку комунікативних навичок, взаємодії, гнучкості та критичності мислення та інше.

4. Здобуття практичного досвіду через організацію виробничих практик та стажувань на сучасних виробництвах, волонтерських програм. Це сприяє майбутнім фахівцям розвивати професійні навички, орієнтуватися в умовах сьогодення, застосовувати знання на практиці тощо.

5. Сприяння культурному та особистісному зростанню через упровадження культурно-просвітніх проєктів, вебінарів за участю іноземних фахівців, семінарів та тренінгів з особистісного розвитку, програм обміну, що розвивають міжкультурні комунікаційні навички (сьогодні активно до цього залучені такі країни як Польща, США, Німеччина та інші).

6. Розвиток емоційного інтелекту через залучення здобувачів до проєктів та програм, соціально-психологічних тренінгів згуртування команд, тренінгів з управління емоціями, конфліктами та стресом тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті проведено аналіз проблеми формування екологічної свідомості майбутніх фахівців під час навчання у ЗВО. Проаналізовано вимоги державної політики та нормотворчі документи, основні засади державної екологічної політики

України. Визначено основні типи екологічної свідомості та зазначено, що трансформація освіти в умовах сьогодення підвищує потребу не лише у професійних знаннях з екології, але й у м'яких навичках (soft skills). До таких навичок віднесено: навички комунікації, емоційний інтелект, навички роботи в команді, навички креативного підходу до роботи, навички знаходити оптимальні шляхи вирішення проблем, адаптивність, лідерство, тайм-менеджмент тощо.

Розвиток «м'яких» навичок відбувається через виконання численних письмових та усних завдань, виконання курсових проєктів, кваліфікаційних робіт, самостійних робіт, завдань у групах, командах, підготовки до іспитів, семінарів, заліків, через спілкування з НПП та однокурсниками, роботу на конференціях і семінарах тощо. Напрацьовано та наведено основні напрями реалізації такої педагогічної умови при формуванні екологічної свідомості майбутніх фахівців у системі вищої освіти як розвиток soft skills. У подальшому планується визначення основних методів навчання, що найбільше сприяють розвитку таких навичок у ЗВО.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лузан П.Г., Пасічник І.П. Розвиток екологічної культури майбутніх фахівців морського транспорту: системний підхід. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2023. № 4 (128). С. 393–406.

2. Найдьонова Г.Г., Фурдуй Я.О. Формування екологічної компетентності студентської молоді. Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. : Педагогічні науки, 2018. № 161. С. 124–129.

3. Лободинська О.М., Магазинщикова І.П. Роль екологічних практик у формуванні екологічної компетентності фахівця з вищою освітою. Науковий вісник НЛТУ України, 2018. № 28(2). С. 167–171.

4. Щербань Є.І., Коваленко Т.Д. Екологічне виховання учнів. Вид-во. НДПУ, 2003. 238 с.

5. Пустовіт Н.А., Пруцакова О.Л., Руденко Л.Д. Формування екологічної компетентності школярів. Київ: Педагогічна думка. 2008. 64 с.

6. Ягупов В. В. Військова психологія. Київ: ТанDEM, 2004. 656 с.

7. Жур'ян В. Модель формування екологічної компетентності в процесі фахової підготовки судноводіїв. Перспективи та інновації науки. 2022. № 6(11). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/1534>

8. Романова М.К. Психологічні умови розвитку екологічної свідомості у дорослому віці : дис.. к.психол.н. : 19.00.07 / Житомирський національний агроекологічний університет. 2015. 288 с.

9. Коваль К.О. Розвиток «soft skills» у здобувачів – один з важливіших чинників працевлаштування. Вісник Вінницького політехнічного університету. 2015. No 2. С. 162–167.

10. Керницький О. М. Організаційно-педагогічні проблеми формування правової культури курсантів льотних навчальних закладів у сучасних умовах. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2016. Вип. 50. С. 409–415.